

“Իսկ միւսներն՝ իրենց պաշտօնին և ծառայութեանը համար դուրս կ'ենէն ներս կը մըրն, նեն զբաղեալ, թէ որ զանկալ կարգան ալ ն



ՎԵՐՈՒՄ ԲԱՆԻՄԱՆ

ՆՈՒՐԱՆԻՆԻ ԵՄԵՐԱՆԻ ԴԱՐԱՆԻ ԴԱՐԱՆԻ

ՍՈՒՆԻ

ԳԼՈՒԽ ԵՐԵՎԱՆԻ

(Երեւանի մարզի մասին)

Եւրոպայի երկրները, թէ իրենց մոտեցնեն ինչ կերպ տեսնեն, վասն զի թէ որ դատմութեան իսկ կապեալ է իրենց, ինչպէս իրենց կապեալ է ինչպէս որոշման մեծաւորին . . . : Սակայն մէկը գրեց ծրագրի . մէկը չգիտեմատեն ալ ունեցան ձեռագիրը գրելու գրութիւն կարգաւոր, կամ թէ ըսէ, նոյն միտքին տէր, ասաց և եղև, հրամայեաց և հաստատեցաւ :

«Արդ՝ իրաւունք է մի բոլոր և ամէն մէկ Սունի խիթարեանց շարակիր տալ այս ծանր անխնայութեամբ թիւնը : Սինի ասորիք ամէնը մէկ կաղապարէ (խաղաղ) թափեալ են, ուսկից պակասաւորը և կատարեալը անխորհրդի են : Ի՞նչ փորձով և օրինակով ալ ասիկա ձեռքի ցուցնեմ :

«Սինիքն վարդապետները երբոր պաշտօնի մը կը հեռանան, վանական շրջանը ըստ մասին կ'ընդարձակի, և իրենց ուսմանը և կենցաղագիտութեանը չափով՝ իրենց դատմութեանը և ընտրողութիւնը կը բանեցնեն ըստ պարագայից : Ի՞նչոր համար Ս. Սինիքները վարդապետը՝ Փարիզի վարդապետներուն բերան ըլլալով, առանձին թուղթերով այս հայերէն գրքերին ապօրինի աւեր ըլլալուն վրայ վանքը համոզեց և խեղճութեամբ, և նոյն միջոցին՝ նամակով մըն ալ Սինիքներուն մէջ միտքը հրատարակեց : Սինիքները, իրենց եկաւ և հոն խորհրդով և հաճութեամբ ամենեցուն տեսարակ մը տպագրեց : Ուր կը հերքէ և չընդունիր այն հայերէն պարսաւագրքին սրտաւոր ըսածները և խրկեց ի Վրաստանը ուսուցիչի որ հրատարակեն : Վրաստանը ուսուցիչի վարդապետները զանկա խափանեցին ու ծածկեցին՝ ի հարկէ արքային սխալէր է ըսելով, հոգ չէ, և իրենք անոր տեղը բողոքական թուղթ մը տրակեցին՝ իբր վանքին հաւանութեամբ : Սինիքները վարդապետը պահարակելով որպէս ինքնագրելու, և այն հայերէն գրքերը պաշտպանեցին, ուր զարմանալին այն է, որ գաղտնի աշակերտաց կանոնը՝ իրենց մեծ ձեռնարկութիւն ըրեր են : որպէս թէ Ս. ասաց, Սինիքները ասաց : ասոնք ալ թէ արքային երաշխաւոր է, ուրեմն աղէկ է, արքային չճանչնար ուրեմն գէշ է : Իսկ միւս ձեռնարկութիւնը, թէ Սինիքները վարդապետն իւր թուղթը և կարծիքը՝ (որ է Փարիզից պիտի գտնար) օտար տպարան տպեց արքային և մեք չենք ճանչնար և չենք ընդունիր : Կը տեսնեք, որ միշտ արքային խօսքով անխաւ կը ցուցնեն, ուր վերը գործքով սխալական ցուցնեցին ինչպէս որ ըսի : Սինիքները ամբար մենք ալ իրենց ինչպէս չընենք, թէ դուք ալ ձեր թուղթը և կարծիքը՝ օտար տպարան տպագրեցիք, արքային և մենք չենք ճանչնար և չենք ընդունիր . . . : Սինիքները իրենց կ'ըսեն այս բաները . ո՞վ կը կարծեն համոզել : Չ'ընկնենք, կը տեսնեք Փարիզի վարդապետաց խաղաղական և ազգասիրական խօսքերը և փաստը : Բողոքատեցէք Վրաստանը ուսուցիչի վարդապետաց խօսքերուն հետ : Որոց վերջապէս այս կ'ըսենք, թէ դուք հանեցէք, հաշակեցէք ազգին մէջայդ տեսարակները ի նշմարտ մեր բանիցս : ապա թէ ոչ, մենք հոս անոր օրինակը ունինք, կը տպենք ի Փարիզ : կամ կը խրկենք անուանի լրագրաց, որուն գէշ մտնենք ինչ ըսելիք ունինք :

«Հարցումք . — Թուղթիւն ըրէ, Սինիքները պետ, որքան որ ներդրութիւն է՝ մէկ բան մըն ալ հարցնենք : Ինչո՞ւ համար Հոռոմ օտար ազգաց բաներուն կը խառնուի, որով ազգատեացներն առիթ կ'ունենան մեզ միշտ այսպէս իրար ձգելու :

«Պատասխանի . — Ինչոր պատասխանը՝ թէ որ կը հաճիք, ուրիշ յարմար օրուան մը թողունք :

«Կը խնդրեմ՝ որ այս գրածս ժամ մը առաջ լրագրիք մէջ հրատարակեք :

«Իսկ որոշուելով և նոր տարի շնորհաւորելով Սինիքները, մնամ միշտ ի ծառայութիւն ազգիս :

«Գրիգոր վարդապետ խաղաղութեան ի Փարիզի :

1) Ստաւրոպոլ . Սինիքները փիլիսոփային ծանօտ տեղոյն անուանէն է, որով Ստաւրոպոլի կողմէն : Իւր աշակերտները՝ իրենց զբաղմունքը հաստատելու համար Ս. ասաց կամ Ստաւրոպոլի աւագ խօսքը բաւական կը սեպեն, և ասով իրենց հակառակորդները կը լռեցնեն : Սինիքները ձեռնարկութիւնը կը գործածեն նաև Պետրոսի անունը :

Թէպէտ ժամանակը քիչ մը ուշէր, և գեղը հասնելու համար երկու մըն կ'ուզէր, սակայն երիտասարդ հովիւրը որուն անունն էր Սինիքայէլ Վեյսեր, մէկէն ճամբայ ելաւ շուտով իր հօրը քովը երթալով, որ հասած ատենը երբոր զինքը աւելի լուս գտաւ ու մահուան վտանգը անցուցած՝ շատ ուրախացաւ ու միտքաւորեցաւ : Իր առջի հոգը ան եղաւ որ կոմսուհիէն ի վարձ առած հարկուր ոսկին իրեն տայ : Ետքը դուրս ելաւ այն ստակով հիւանդին համար հարկաւոր եղածը գնելու : Հոռոմը դարձաւ ձեռման հաց բերաւ շիւմը գինը ու քիչ մըն ալ միս, որ կրակին վրայ դրաւ որպէսզի զորացուցիչ արգանակ մը պատրաստէ վտահար հօրը :

Երկրորդ առաւօտ Սինիքայէլ ելաւ շուտով այն անտառը գնաց ուր որ սոխակին անուշ ձայնը կոմսուհիին զմայլեցուցեր էր : Սացառներու մէջ փորուած հիւանդից կաղամբի (գալագ) ծառ մը կար, սոխակը ասոր մամուկապատ կոճղին վրայ իր բոյնը շինած էր, որուն դուրի կողմը չորացած տերեւներով ու կնիւնով (սաղմը օթը) հիւսած էր, իսկ մէջը կակուղ մաղբով ու բրդով պատած էր : Եւրոպայի երբոր Սինիքները գնացեր էր նայելու, մէջը հինգ հատ թխագոյն հաւկիթներ տեսեր էր . իսկ այս անգամայն հինգ հաւկիթին տեղ հինգ հատ նորածին ու նորօրիտուր թռչուններ տեսնելով շատ ուրախացաւ : շուտ մը ճամբայ ելաւ Սինիքներէն գեղը կոմսին երթալով, որպէսզի բոյնին համար տեղ մը որոշէ : Սինիքը ուրիշ երկու սոխակ ալ բռնեց, ու իրենց ձագերով մէկ տեղ վանդակի մը մէջ դրաւ ու կոմսուհիին պաշտօնը հասաւ : շատ ուշ ըլլալով պարտեղարանին քով գնաց, որ սիրով զինքը ընդունեցաւ :

Պարտին քովը գեղեցիկ պղտիկ անտառ մը կար որուն մէջ մեծ դարձ կընէին սաղարթախիտ կաղնի, բարտի ու կաղամբի ծառեր : Սինիքը անտառին մէջ սրանքի զովութիւն մը տեսնելով, ու մէջը պարտեղու համար այլեւայլ մաքուր ու աւաղուտ ճամբաներ կային : սեղ տեղ ալ մամուկապատ գեղջկային նստարաններ, ինչպէս որ մէջ տեղը բարձրակաճ պղտիկ պարտեղ մը կար գոյնգոյն բարձրակաճ ծաղկներով զարդարած ու բոլորովը վարդենիներով պատած :

Սինիքները ապառաժ ժայռերու ու թանձրախիտ ծառերու մէջ խրճիթ մը կար՝ գոթացի ճարտարապետութեամբ շինուած քառանկ մը քով : Եւ խրճիթին առջեւն առաւել մը կանցներ ու ժայռի մը վրայէն փրփրալով՝ անկմանի պէս ձերմակ վար կ'իջնար, և իր ալիքներուն բաղքը խոխոջանքով այս խաղաղութեամբ մենարանին մեծ գլուխներէն կ'ուտար : Կոմսուհին այս խրճիթէն շատ կ'ախորժէր, ու երբոր աղջիկները լեզուներ կամ փիւսնոյ սորվելու հետ կ'ըլլային, ինքը հոն կ'երթար կար կ'ընէր կամ կ'ըլլարդար :

Եւ խրճիթէն հարկուր քայլ հեռու ու պղտիկ առաւելին մօտ անտառին ծառախիտ տեղը ունէր մը կար : որ շատ կընմանէր ան ծառոյն ուրուն վրայէն սոխակին բոյնը հաներ էր : Սինիքայէլ աղէկ մը աս ծառը գիտեցէն, ու ամէն բան առաջուց պատրաստելէն ետքը գնաց երկու սոխակները բերաւ, ճարպիկութեամբ ծառին վրայ ելաւ, լուսնի լուսովը բոյնը կապկպեց, ու շուտ մը վար իջաւ : Կոմսը որ անոր աս ամէն ըրածները ծածուկ տեսեր էր, եկաւ իրեն մեծամեծ գովեստներ տուաւ :

Երկրորդ օրը ճարտարամիտ հովիւր թաւուտ մորենիի մը մէջ պահուրտած՝ սկսաւ գիտել թէ սոխակները իրենց ձագերը կը կերակրեն թէ չէ, որոնք քիչ ատենէն սկսան ձուռողել, կերակուր ուղեւ : և այն ինչ եղաւ բարեմիտ Սինիքներն ուրախութիւն, երբոր տեսաւ որ մայրերնին մէկէն վաղեցին իրենց կերակուր տալու : վաստու-

կեցայ, վատարկեցայ, կանչեց, ու չորս ոտքով վաղեց կոմսին աւետիս տուաւ, ու վաղը արեւ ծագելուն պէս սոխակը պիտի երգէ կ'ըսէր :

Հատ աղէկ ըսաւ կոմսը, ես իմ կողմանէս յիսուն ոսկին պատրաստեմ եւ, խօսքդ ելլելուն պէս կ'ընես մէկէն առնել տանիլ :

Երիտասարդ կոմսը իր երկու քոռը իմացուցեր էր իր միտքը, որ կ'ուզէր իրենց մօրը անուան տօնին օրը յանկարծական ուրախութիւն մը իրեն պատճառել իր սիրելի սոխակին քաղցրաձայն երգերովը : Սակայն և երբքն ալ միասիրտ հաւանութեամբ իրենց մանր գլուխներէն իրենց զինքը զրկելով Սինիքներն յիսուն ոսկին ժողկեր էին :

Երբք օր ետքը պայծառ ու անամուլ հորիզոնէն ելաւ ծայրակարմիր արեգակը : կոմսը խրճիթը գնաց, և ինչ երջանկութիւն . սոխակը սրանքի ձայնով կ'երգէր : Ինչոր օրը շնորհաւորութեան համար եկող գացող անպակաս եղաւ պաշտօնը : վերջապէս իրիկունս գէշ՝ կոմսուհին տեսնելով որ ալ եկող չկայ, ըսաւ իր որդեւորը՝ «Ի՞նչ գեղեցիկ օրը լաւ կերպով լըմնցնելու համար պետք է որ ընտանեկան մէկ հանդէս մըն ալ ընենք» : ու իր երեք զաւակացը հետը պարտեղը իջաւ : Երբքները գարուն էր ու իրիկունը սրանքի : Կոմսը դառնալով իր մօրը ըսաւ «խրճիթին բոլոր տիքը այնպէս գեղեցիկ է որ մարդուս փափաքը կուգայ հոն երթալու» :

Սինիքը գովեցին այս խորհուրդը, խրճիթին քովը գացին և սաղարթախիտ կաղնիոյն տակը կը լոր սեղանի մը չորս կողմը շինական աթոռոց վրայ նստան : կարակնոճ և լուսնի կաղնիոյն ձիւղերուն մէջէն անցնելով՝ մերձակայ առաւելին՝ ջրերուն փայլ մը կուտար, սեղանին վրայ եղած արծաթեղէնէն ալ գեղեցիկ կը փայլէր : Ինչպէս հասաւ կոմսուհիները այս խրճիթին չորս գին թաղարներով (սաղմը) գոյնգոյն ծաղիկներ բերէին, որոց անոյշ հոտը օդին մէջ տարածուելով՝ տեղոյն գեղեցիկութիւնը կ'աւելցնէր :

Խմակուտ սրտիս ուրախութեամբ չափ չկայ ըսաւ կոմսուհին : արջափ աւելի սիրելի է ինձի այս գեղեցիկ իրիկունը, բան թէ այն ցորեկուան հանգիստները, և մեր պաշտօնի սրահը որ չափ ալ վայելու չգորգարեալ ըլլայ, կ'ընայ բաղդատուի մեր այս չորս կողմը պատած բնութեան գեղեցիկութեամբ :

Ո՛հ, աշխարհիս աղմկալից զրուցատրութիւնները արջափ ընդունայն և անհամեմատ համեմատութեամբ մեր իմաստալից և մտերմական խօսակցութեանցը :

Որքերը նորէն իրենց մօրը բարեմաղթութիւններ ըրին : Կ'ուզէր, ըսաւ կոմսուհին, սիրելի որդեակը, բոլոր սրտիս բաղձանքը կատարել և զիս մայրերու մէջ ամենէն երջանկին ընել, ամենէն անապրիտութեան ճանապարհէն մի խոտորիք : տարիները ջրի պէս կ'անցնին, աներեւոյթ կ'ըլլան : առաքինութիւնն է միայն որ հաստատուն կըմնայ : Եւ ալ զձեզ Սախախնամութիւնը տանի, օրուան ժամերը թէ որ հարկ է՝ տուէք մարդկանց, բայց իրիկունը գալուն պէս ինքզինքնիդ ժողկեցէք և անցուցած ցորեկները բնեցէք : վասն զի միշտ գիշերուան լուսութեան մէջ մեր սրտին աւելի մօտ է Լոռուած : Եւ խօսքերս ըսելէն՝ ետքը, կոմսուհիին սիրտը ելաւ ու լռեց : նոյնպէս լռեցին նաև որքերը : Սինիք, բաղքը և բարեպաշտական լուսութիւն մըն էր ասիկա :

Եւ հաւ սոխակը յանկարծ սկսաւ իւր անոյշ ձայնը ձգել : կոմսուհին զարմացած մէկէն աւանդ դրաւ և կարծես թէ կը վախնար որ չըլլայ թէ երգ մը պակաս ըսէ : «Չե՛ր այս մտաւորութեանը շատ շնորհակալ եմ, ըսաւ իւր որդեւորը, երբոր սոխակը ձայնը կորեց : բայց ինչո՞ւ համար այս անմեղ թռչնակին ազատութիւնը վերցուցիք : անգթութիւն է ասիկա : ձեր փափաքը այն էր որ վրաս ունեցած ձեր սիրոյն նշան մը տար : հիմա որ բաղձանքներունդ հասաւ՝ ազատեցէք խեղճ բանասիրեալը » :

(Մայրերը հետեւեալ թուով)

Սարգիս Պողոս Տափեան, որ ի Փարիզ :